

Enhancing Digital Tools for an Inclusive Dyslexia Adult Education

2022-1-IT02-KA220-ADU-000087842

Общи маркери за дислексия и стратегии за преодоляване на затрудненията

Докладът е съставен от: Константина Костами, European Knowledge Spot /Гърция/

Със съдействието на: Education in Progress /Италия/

Асоциация Дислексия - България,

Латвийски университет,

Eurospeak Limited /Ирландия/

Danmar Computers Sp Zoo /Полша/

2023

Съдържание

<i>Въведение</i>	3
<i>Как изглежда идеалната интервенция, предложения въз основа дискусиите във фокус групите</i>	4
Идеалната интервенция и подходи, според изводите от дискусиите във фокус групите включват:	5
Предложения, изхождащи от фокус групите:	7
<i>Индикатори за дислексия при възрастни учаци</i>	8
Общи индикатори	8
Индикатори, свързани с четене и писане	9
Индикатори, свързани с математика, управление на времето, пространствена ориентация	9
Индикатори, свързани с поведението, здравословното състояние и личностното развитие	9
Индикатори, свързани с памет и когнитивни способности	10
Показатели, свързани с кариерното развитие	10
Скрининг тестове	12
<i>Иновативни подходи в обучението на възрастни с дислексия</i>	14
<i>Заклучение</i>	21

Въведение

Този доклад обобщава резултатите от предишни дейности, проведени от страните партньори в рамките на Работен пакет № 2. Наборът документи включва - Критичен преглед на съвременните подходи към дислексията при възрастни; Доклад с доказателствено обосновани показатели за дислексия при възрастни, Преглед на иновативни педагогически и технологични подходи за възрастни с дислексия, Доклад за пропуските и предизвикателствата в образователните програми за възрастни с дислексия.

Проектът DYGI4ADU има за цел да разработи кратко ръководство за общите маркери за дислексия и стратегии за подпомагане на възрастните учащи да преодолеят затрудненията си. Ръководството е предназначено за преподаватели, работещи с възрастни учащи в различни форми на обучение. То дава основа за постигане на визията на DYGI4ADU за засилване на подкрепящата роля на преподавателите в подпомагането и консултирането на възрастните учащи с дислексия и прилагане принципите на приобщаващо образование и за възрастни чрез изготвяне на обширна оценка на потребностите, анализ на явлението дислексия при възрастни и задълбочено проучване на ефективни методики за интервенция.

Как изглежда идеалната интервенция, предложения във основа дискусиите във фокус групите

В резултат на проведените в България, Гърция, Италия, Ирландия, Латвия и Полша дискусии и споделянето от участниците във фокус групите, може да се направи изводът, че пропуските и предизвикателствата по отношение условията на обучение на възрастни с дислексия са сходни във всички участващи страни.

Дискусиите бяха организирани и проведени от:

- o Education in Progress (Италия)
- o Латвийски Университет (Латвия)
- o Eurospeak Limited (Ирландия)
- o Асоциация Дислексия - България
- o European Knowledge Spot (Гърция)
- o Danmar Computers Sp Zoo (Полша)

През май и юни 2023 г. бяха проведени общо 6 дискусии във фокус групите с общо 49 участници. Във фокус групите участваха преподаватели и обучители на възрастни с дългогодишен преподавателски опит, университетски преподаватели и лектори, директори на училища, обучители по професионална подготовка, учители по чужди езици, психолози, експерти по дислексия, учители в училища "Втори шанс", помощни учители, представители на Министерството на образованието, логопеди. В дискусиата, организирана от Асоциация Дислексия – България се включиха и възрастни с дислексия, които споделиха своя опит от годините, прекарани в училище и в

университета; трудностите, с които са се сблъскали, подкрепата, която са получили; как са преодолели затрудненията си и какво са успели да постигнат.

Този подбор на участници позволи да се разбере позицията на всички страни в процеса на обучение и да се посочат предизвикателствата пред образователната система във връзка с обучението на възрастни с дислексия.

Основните изводи от дискусиите са обобщени по-долу:

- Значителен недостиг на специализирани програми за обучение, съобразени с дислексията при възрастни в много образователни системи
- Липса на стандартизирани инструменти за скрининг и оценка, специално разработени за възрастни, което води до недостатъчно или забавено диагностициране на дислексията
- Недостиг на специализирани звена за подкрепа при дислексия в много региони.
- Възможностите за обучение и професионално развитие на преподавателите за възрастни и помощния персонал по въпросите на дислексията често са ограничени.
- Педагозите имат ограничени или никакви знания и/или не разполагат със стратегии за ефективно идентифициране и подкрепа на възрастни с дислексия в различни образователни среди.
- Плавният преход от образование към заетост или по-нататъшно образование може да бъде предизвикателство за възрастните с дислексия.
- Необходимост от повишаване на осведомеността и премахване на стигмата на дислексията сред доставчиците на образование за възрастни, работодателите и широката общественост.

Идеалната интервенция и подходи, според изводите от дискусиите във фокус групите включват:

- ✓ *материали, съобразени с дислексията, като например книги с практически адаптации.*
- ✓ *използване на цветове, ясен логичен език и форматиране на текста*
- ✓ *използване на специфични шрифтове, цветни изображения, достатъчно отстояние и предоставяне на насоки за разговори с ученици и родители*
- ✓ *подчертаване на ключови думи, бавно четене и използване на мнемонични техники*
- ✓ *значението на индивидуалните акомодации, като допълнително време и разделяне на големите текстове.*
- ✓ *ИТ инструменти, които се основават на използването на шрифтове, полезни за дислексиите, които им помагат да четат по-добре и да разпознават по-добре думите.*
  - o *метакогнитивно преподаване с използване на графики*
  - o *визуални дигитални инструменти, с малко писмен текст и аудио подкрепа*
- ✓ *използване на асистиращи технологии:*
  - o ***Tilde** – преобразуващ текста в реч*
  - o ***Bruno, Bruno Master** – подпомага четенето по интересен начин*
  - o ***Voice reader** – позволява се използването му в часовете, но не и по време на изпит (което е противоречие).*
  - o ***Immersive Reader** – безплатно онлайн приложение за подпомагане на четенето и писането*
  - o ***Good Write** – програма за проверка на правописа*
  - o ***MindMap** – приложения за изготвяне на мисловни и концептуални карти, особено полезни за учащите с дислексия. Този начин на представяне на информацията е подходящ за всички учащи и повишава ефективността на учебния процес*

- ✓ *чрез разглеждане на теми с примери, свързани със социалната сфера и ежедневието, дислексикът може да използва други свои умения, за да се справи с теоретичната тема, като например креативност, памет, интуиция и аргументация.*
- ✓ *на учащите се дава възможност да изразяват себе си чрез по-творчески средства, като например рисуване, музика, драматизация и др.*
- ✓ *сътрудничеството между учениците и учителите, насърчаването на открития диалог и адаптирането на техниките в зависимост от индивидуалните нужди ще покаже съпричастност към ученика.*
- ✓ *в методите за проверка на знанията и уменията на учениците с дислексия трябва да се предвиди гъвкавост, например като се предостави възможност за адаптиране на формата на изпита.*
- ✓ *на учащите с дисграфия трябва да се позволи да водят записки и да пишат курсови и изпитни работи на лаптоп.*

Предложения, изхождащи от фокус групите:

- o разработване на учебни материали, предназначени за възрастни с дислексия*
- o засилване на технологичната подкрепа*
- o осигуряване на консултанти във всички учебни заведения*
- o достъп на преподавателите до обучение за това как да помагат на възрастни учащи с дислексия.*
- o повишаване осведомеността на обществото за невроразнообразието и намаляване на стигмата*

- o повишаване на осведомеността относно правата на хората с дислексия, особено на работното място, и необходимостта от разумни акомодации*
- o повишаване осведомеността на работодателите и специалистите по набиране на персонал, представяне на дислексията като специфичен начин на мислене, а не като увреждане; използване на уникалните способности на хората с дислексия за решаване на проблеми.*
- o популяризиране на споделеното от известни за техния път към успеха; представяне на дислексията в положителна светлина и повишаване на обществената осведоменост*
- o акцентирание върху значението на политиките и инфраструктурата, които изискват законови корекции в подкрепа на учащите с дислексия*
- o повишаване на чувствителността на общността по отношение на психосоциалните последици за възрастните с недиагностицирана дислексия, които не са получили навременна подкрепа и изпитват затруднения в обучението или работната си среда*
- o промяна на отношението към дислексията на законодателно ниво*
- o добре е в училищата да има кариерни консултанти, които да помагат на учениците да опознаят своите силни и слаби страни и след това те сами да преценяват възможностите си.*
- o повишаване на осведомеността на учителите и на учениците относно важността на ранната диагностика и възможностите за подкрепата на учениците с дислексия*
- o предоставяне възможности и инструменти за оценка и диагностициране на дислексията в зряла възраст.*

Индикатори за дислексия при възрастни учаци

Общи индикатори

Дислексикът е: силно интуитивен; в състояние е да усеща емоциите и енергията на другите; помни трудностите, които е изпитвал в училище; възможно е децата му също да са с дислексия; лесно се разсейва/дразни от шумове и други неща в околната среда; може да изглежда, че се „откъсва от света“ и да не осъзнава, че това се случва. Дислексикът обича видеоигрите; използва неправилно или произнася неправилно думи, без да го осъзнава; може да няма добро равновесие или да е/да е бил много атлетичен. Има отлична памет за преживени събития или изобщо да няма спомен за тях; може да е с добра слухова памет или да бъде упрекнат, че „не чува“ какво му се казва. Трудно запомня имена на хора, ако не ползва „хитринки“, но пък за сметка на това помни лица; трудно запомня устни инструкции или указания, както и последователности от събития.

Индикатори, свързани с четене и писане

Дислексикът изпитва трудности при четене (по-сериозни при някои шрифтове) и затова избягва четенето на глас. Има проблеми с правописа и е възприел компенсаторни похвати за да запомни правилното изписване на някои думи. Разбирането на съдържанието при четене зависи от темата; като често се налага да препрочита изреченията/параграфите, за да ги разбере. Наблюдава се бърза уморяемост или отегчаване, докато чете; разчита на други хора (приятели, съпрузи, близки) за писмена кореспонденция. Изпитва несигурност с изказа, пунктуацията и правописа и разчита близък или приятел да проверява писмената му продукция. Има лош почерк (понякога с това прикрива правописните грешки), предпочита да пише само с главни букви или смесва главни букви с ръкописни.

Индикатори, свързани с математика, управление на времето, пространствена ориентация

Възрастен с дислексия може да разбира висшата математика, но да не може да представи решенията в писмен вид; може да е отличник по математика, или да разчита на хитринки за запомняне на математически факти. Възможно е за изчисления да разчита на калкулатор, да брои на пръсти, да изпитва затруднения при боравене с пари. Характерни са трудностите с определяне на посоките (ляво/дясно, север/юг/ изток/запад). Някои дислексици лесно губят ориентация, докато други никога не забравят място, на което са били; повечето изпитват трудности с разчитането на карти; безпокойство или стрес, когато шофират на непознати места. Човек с дислексия често губи представа за времето, трудно стига някъде навреме (закъснява или отива много преди насрочения час); трудно преценява колко време му е необходимо за изпълнение на дадена задача и затова има проблем да организира времето си.

Индикатори, свързани с поведението, здравословното състояние и личностното развитие

Човек с дислексия може лесно да се разстройва, ядосва или дразни, както и лесно да се стресира и претоварва в определени ситуации. Възможно е да има ниска самооценка и самоувереност, когато говори в група; изпитва затруднения да изкаже мислите си - често прави паузи, говори с накъсани фрази или оставя изреченията недовършени. Тези изразени затруднения може да се влошат при стрес или разсейване. Изпитва страх от провал при изпълнение на нови задачи или при всяка ситуация, която е извън зоната му на комфорт. Състояния, като изключителна неподреденост или натрапчива подреденост, са възможни; състояния, като объркване, стрес, проблеми с физическото здраве, ограничения във времето и умора значително увеличават симптомите.

Дислексикът може да бъде изключително неподреден или натрапчиво подреден, може да бъде клоун в класа (групата), да създава проблеми или да не се усеща присъствието му. При него могат да

се наблюдават необичайно ранни или късни етапи на развитие (проговаряне, пълзене, ходене, връзване на обувки). Склонни са към ушни инфекции; проявяват чувствителност към храни, добавки и химически продукти; може да спят изключително дълбоко или много леко; да се изморяват повече отколкото би следвало за дадената възраст. За тях е характерно необичайно висока или ниска поносимост към болката, имат силно чувство за справедливост. При дислексиците е обичайно грешките и симптомите да се увеличават драстично при объркване, недостиг на време, емоционален стрес или влошено здраве.

Индикатори, свързани с памет и когнитивни способности

Дислексиците може да имат отлична дългосрочна памет за преживявания, места и лица и въпреки това слаба памет за последователности, факти и информация, която не е била преживявана; мисленето е предимно с образи и чувства, а не със звуци или думи (липса на вътрешен диалог).

Показатели, свързани с кариерното развитие

Дислексиците обикновено търсят работа/позиция, която прикрива трудностите им или не изисква справяне с проблемните области. Срещат затруднения при планиране на дейностите и при задачи, изискващи изпълнението на различни последователни операции; чувстват се объркани, когато трябва да попълват формуляри, да пишат отчети или да следват определена процедура. В същото време могат да са доста успешни в дейности (професии), в които могат да реализират своите визуално-пространствени /кинестетични таланти. Възможно е да откажат по-добра позиция или повишение, ако това налага по-голям обем административна работа. Дислексикът трудно се съсредоточава за дълго време върху определена задача, което може да му попречи да я завърши в срок, но в същото време се чувства по-удобно, ако работи по няколко различни задачи едновременно. Възможно е да изпитва трудности с тестовите - преминаването на стандартизирани тестове може да бъде пречка за кариерното му развитие. Във всеки случай хората с дислексия проявяват изключителна работна етика, стремят се към перфекционизъм и приемат болезнено

всяка допусната грешка. Много дислексици мислят нестандартно или са изключително самокритични. Те учат най-добре чрез практически опит, демонстрации, експерименти, наблюдение и визуални средства, но изпитват трудности при водене на записки.

Въз основа на обобщаването на всички общи признаци за дислексия при възрастни се забелязва, че съществува погрешно схващане, че дислексията засяга само способността за четене и писане. Ако това беше вярно, щеше да е много по-лесно да се идентифицира. Всъщност дислексията може да окаже влияние върху области като координация, организационни умения и памет. Всеки човек с дислексия е по свой начин уникален и поради това всеки от тях има свой собствен набор от способности и трудности. Общите признаци могат да помогнат на преподавателите, работещи с възрастни учаци, да установят дали изпитваните затруднения са признак за дислексия и да препоръчат консултация със специалист за извършване на задълбочено обследване и установяване на проблема. Ако контролният списък и/или скринингът показват вероятност за наличие на дислексия, официалната диагностика е единственият начин да се потвърди дали трудностите, с които се сблъсква учащият, се дължат на дислексия.

Скрининг тестове

Различните тестове за дислексия изследват различни умения. По-долу е представен подбор от тестове, използвани за диагностициране на дислексия в зряла възраст. Скрининговите тестове могат да дадат представа за възможни дислексични затруднения. Те често са безплатни или достъпни онлайн срещу малка такса, но не могат да поставят диагноза и не са 100% точни. (всички посочени тестове са на английски език).

ТЕСТ	ЛИНК
Имам ли дислексия? - Роналд Д. Дейвис и Международната асоциация за дислексия Дейвис	https://www.testdyslexia.com/cgi-bin/assessor.cgi?action=begin
Скрининг за симптоми на дислексия Learning Ally	https://learningally.org/Dyslexia/Dyslexia-Test
Тест за самопроверка Fran Levin Bowman, Ed.D. & Vincent Culotta, Ph.D	https://dyslexiaida.org/dyslexia-test/
Онлайн тест за дислексия By Beatingdyslexia	https://www.beatingdyslexia.com/online-dyslexia-test.html
Въпросник за четивни умения при възрастни Lefly & Pennington, 2000	https://dyslexiaida.org/screening-for-dyslexia/dyslexia-screener-for-adults/
Чек-лист за дислексия при възрастни Dyslexia Association of Singapore	https://www.das.org.sg/about-dyslexia/what-is-dyslexia/adult-dyslexia-checklist.html

<p>Тест за дислексия при възрастни ADDitude Medical Advisory Panel</p>	<p>https://www.additudemag.com/dyslexia-symptoms-test-adults/</p>
<p>Онлайн тест за дислексия</p>	<p>https://exceptionalindividuals.com/candidates/neurodiversity-resources/neurodiversity-quizzes/dyslexia-quiz-test/</p>

Иновативни подходи в обучението на възрастни с дислексия

Асистиращи технологии

Immersive Reader - инструментът има няколко функции, които могат да бъдат персонализирани, за да отговарят на нуждите на потребителя. Например, преобразуване на текст в устна реч, проследяване на редовете (подчертаване на редовете, докато читателят чете), картинен речник, подчертаване на частите на речта, разбивка на сричките и преводач.

Шрифтът Dyslexie (латиница) е създаден от графичен дизайнер с дислексия. С по-широките разстояния и уникалните форми на буквите потребителят по-лесно различава отделните букви, например b и d. Основното подравняване е по-тежко от горното, което помага да се предотврати "преобръщането" или "въртенето". Препинателните знаци са по-отчетливи, което ги прави по-лесни за идентифициране.

Dragon Professional Individual е софтуер за разпознаване на реч, разработен от Nuance Communications. Той позволява на потребителите да диктуват текст и да изпълняват различни компютърни задачи, като използват гласа си. Той е изключително точен и с течение на времето се адаптира към речевите модели на потребителя, като подобрява точността на разпознаване. Поддържа диктуване на различни езици и позволява на потребителите да създават персонализирани команди за конкретни задачи, като например отваряне на приложения или навигация до определени файлове.

Цветни филтри - представляват прозрачни пластмасови листове, които се поставят върху написания текст, за да намалят зрителния стрес и да подобрят скоростта и точността на четене при някои хора с дислексия (най-вече при наличие на т.нар. „Айрлин синдром“). Те помагат за облекчаване на симптоми като напрежение в очите, главоболие и затруднена концентрация.

Цветът на филтрите, който действа най-добре, е различен за всеки човек. Често срещаните цветове са жълто, розово, синьо и зелено.

EasyReading създаден от италианския дизайнер Федерико Алфонсети, е хибриден шрифт.

Специфичният дизайн на буквите е от съществено значение за избягване на объркването на букви със сходна форма.

Mindview е асистираща технология, която подпомага учащите при изготвянето на мисловни карти.

Mindview помага да превърнете монотонната информация в цветни, запомнящи се и добре организирани диаграми, които работят в съответствие с естествения начин на мислене и работа на мозъка. MindView позволява в мисловните карти да се включват визуални графики, цветове, интерактивни елементи като текстови документи, връзки към уебсайтове, видеофайлове и звукови файлове; дава възможност за реорганизация на идеите.

Balabolka е безплатен софтуер за преобразуване на текст в реч, който може да бъде персонализиран по отношение на височината, скоростта и силата на звука. Той позволява на потребителите да слушат текст, вместо да го четат. Той може също така да подчертава части от текста, докато четете. Включва проверка на правописа, персонализирани бързи клавиши и възможност за запазване на аудиофайлове.

Ghotit е асистираща технология, която помага на хората да четат и пишат. Включва помощ за правопис и граматика, предсказване на думи, преобразуване на текст в реч, личен речник и удобен за дислексия потребителски интерфейс с персонализирани шрифтове, цветове и оформление.

Read&Write е асистираща технология с функции като преобразуване на текст в реч, предсказване на думи и превод.

ADYS е шрифт, разработен от български графичен дизайнер (Кристина Костова), предназначен за хора с дислексия. Разработен за кирилица, но предлага и версия на латиница. Шрифтът намалява размяната на букви, помага на читателя да следи изреченията и дава по-ясни форми. Черното на препинателните знаци и главните букви е подсилено, за да се улесни разграничаването на началото и края на изреченията.

Voiceclip е българско мобилно приложение за аудио книги. Аудио библиотеката съдържа голям избор от детски книги, образователна литература и много други. Текстовете се четат от професионални актьори. Идеята на мобилното приложение е да покаже как технологиите могат да се използват в подкрепа на учебния процес и да насърчат и мотивират хората (особено децата и младежите) да четат повече.

RoboBraille е уеб-базирана услуга, която осигурява автоматизирано преобразуване на текстови документи в различни достъпни формати за лица със зрителни увреждания или затруднения в четенето. Тя позволява на потребителите да качват документи в различни формати, като PDF, Word и др., и ги преобразува в Брайл, аудио файл, Daisy book и др.. Услугата използва усъвършенствани алгоритми и лингвистични инструменти, за да генерира точни и висококачествени достъпни версии на документите. RoboBraille помага за повишаване на достъпността и подобряване на преживяването при четене на хора с увреждания при печат. Наличен е на различни езици, в това число и на български.

BrunoMaster е софтуер, който може да се използва от възрастни и деца в училище. BrunoMaster е образователна платформа с функция за преобразуване на текст в реч. Позволява на потребителя

да разглежда сканиран или импортиран текст с различни размери на шрифта и да следи аудиофайла, който се чете на глас.

Livescribe Smartpen записва лекции/съвещания, докато потребителят си води бележки. Има възможност за транскрипция на 27 различни езика. Писалките са оборудвани с инфрачервена камера и не могат да се използват с обикновена хартия. Бележките и аудиозаписите могат да се прехвърлят безжично към мобилен телефон или компютър.

Digital highlighters – програмата позволява на потребителите да сканират бележки незабавно на компютър, смартфон или таблет: Преносимите сканиращи писалки се плъзгат по реда на отпечатания текст и веднага се появяват на екрана. Той сканира и превежда на над 40 езика и е изключително точен и бърз многоезичен OCR скенер за текст.

Voice Dream Reader е универсален инструмент за четене за устройствата на Apple с iOS - iPhone, iPad и Apple Watch. Разполага с удобен за дислексиците шрифт, синхронизация на текст и звук, персонализирани комбинации от размер и цвят на шрифта, както и пълна поддръжка на VoiceOver.

Педагогически подходи

UDL (Универсален дизайн за учене) е подход предполагащ учебните програми да са разработени така, **че да** дават на всички ученици равни възможности за успех, като използват разнообразни методи на преподаване, за да се премахнат всички възможни пречки пред ученето. UDL предлага по-голяма гъвкавост, която по-късно може да се адаптира към силните страни и нуждите на всеки ученик. Важно е да се има предвид, че UDL не е специално насочен към учениците, които учат и мислят по различен начин, но се счита за изключително полезен за тях.

Коучингът и наставничеството са две стратегии, които могат да се използват за подпомагане на възрастни с дислексия на работното място. Коучингът включва работа с обучен специалист, който помага на лицето с дислексия да разработи стратегии за преодоляване на предизвикателствата, свързани с дислексията на работното място. Наставничеството, от друга страна, включва свързване на лицето с дислексия с по-опитен колега, който може да предостави насоки, подкрепа и съвети въз основа на собствения си опит в съответната работна среда.

Libera Mente Imparò ("Уча Свободно") е програма, която се фокусира върху подпомагането на лица с дислексия в тяхното обучение. Програмата предлага подкрепа и обучение на учители, възпитатели и родители, за да подобри разбирането им за това как учи един човек с дислексия. Целта на инициативата е да се създаде приобщаваща образователна система, като същевременно се работи с педагози, психолози, логопеди и други специалисти за осигуряване на цялостна подкрепа на учащите с дислексия.

Методът **3DLEXIA** за английски език е създаден от г-жа Агелики Папа. Това е мултисензорен подход за преподаване на английски език на хора с дислексия. Той използва комбинация от различни техники на преподаване, оригинални ръчно изработени инструменти, както и специализирани средства, добавена реалност, интерактивни дъски и iPad. Чрез използването на такъв набор от ресурси методът дава възможност на учащите да използват пълния си потенциал.

Davis методът е разработен от Рон Дейвис, самият той с дислексия. Вместо да се разглежда като нарушение, дислексията се разглежда като различен начин на мислене и обработка на информацията. Методът включва мултисензорни техники и използва различни стилове на учене. Програмата се прилага от специално обучени и лицензирани консултант-обучители, които предоставят индивидуална помощ на лица с дислексия. Единственият лицензиран

консултант-обучител по метода Davis в България е г-жа Даниела Бонева, председател на Асоциация Дислексия – България.

10Clouds е полска софтуерна компания, която насърчава култура на справедлива обратна връзка и адаптирани процеси за служителите. Ключова роля играе и високото ниво на познания и осведоменост на мениджърите за невроразнообразието и по-специално за спектъра на дислексията.

DXC е световен лидер в областта на ИТ-услугите. Програмата **Dandelion** помага на хората с невроразнообразие да намерят подходяща работа, като помага и работодателите да подобрят ИТ-уменията на своите служители. Хората с невроразнообразие, като например тези от аутистичния спектър, с дислексия или ХАДВ, често имат изключителен капацитет за образно мислене, точност и внимание към детайлите. Това са безценни умения в ИТ-индустрията, особено в области като киберсигурността или анализа на данни.

Курсът **"Подкрепа за стажант-учители с дислексия"** е резултат от сътрудничеството между Педагогическото училище и Университета в Саутхемптън (Великобритания). Целта на курса е да осигури подкрепа на хора с дислексия, които са избрали учителската професия. Освен, че запознава с дислексията, курсът включва и редица стратегии, които бъдещите учители могат да използват в класната стая.

Оценка на потребностите на работното място (WNA) е програма, разработена от Британската асоциация по дислексия за подпомагане на хората с дислексия в работна среда. Обучени специалисти оценяват работната среда и организацията на работния процес и дават препоръки за подходящи промени и акомодации.

Въпросник на Латвийския университет: Всяка учебна година Латвийският университет студентите от първи курс попълват анкета, целяща да установи евентуалните им нужди, свързани

с дислексия. Университетът предлага акомодации, като например по-голям шрифт на материалите, допълнително време за подготовка на курсови работи и на изпити; допълнителна подкрепа от страна на преподавателите.

Проект DYD2GO (програма Еразъм+): в рамките на проекта партньорите от България (Асоциация Дислексия – България), Литва, Чехия, Германия, Австрия и Латвия разработиха набор от мобилни учебни игри, фокусирани върху умения, които са важни за младите възрастни хора с дислексия. Те обхващат седем области: зрителна дискриминация, зрителна памет, зрителна последователност, слухова дискриминация, слухова памет, слухова последователност, пространствена ориентация.

Марио Енгел е председател е на Германската асоциация по дислексия. Занимава се с разработване на софтуерни продукти (SaaS) и електронни медии. Планира, проектира и разработва софтуер, игри и медии, подходящи за хора с дислексия.

Той споделя: "Дислексията е просто различен начин на виждане на света, различен начин на обработване на информацията, различен начин на учене. Като човек с дислексия аз лично съм благодарен за уникалната си гледна точка и начин на обработка на информацията. Дислексията може да бъде източник на сила и творчество и аз се гордея с начина, по който функционира моят мозък."

DYS е програма за подкрепа на хора с дислексия, разработена от DYS-Centrum (Прага, Чехия). Центърът провежда задълбочени изследвания на дислексията и решенията за нея, включително възрастни, които поради една или друга причина не са успели да завършат училище, ученици и студенти с дислексия.

DysTEFL е проект, който популяризира различни педагогически подходи, включително: използване на технологии, яснота и опростяване на писмените инструкции, представяне само на

кратки работни задачи, блокиране на външните стимули, подчертаване на съществената информация, използване на ясни процедури за преподаване, комбиниране на вербална и визуална информация, предоставяне на копия от записките на лекциите, използване на ключови думи/понятия, екипно учене, гъвкаво работно време и други.

Създаване на приобщаваща учебна среда в подкрепа на учащите с дислексия:

Кембридж: Важно е да създадете култура на подкрепа и сътрудничество в класната стая, като опознаете всички обучаеми като личности и ги насърчите да се опознаят помежду си. Това ще помогне на учащите се да се чувстват комфортно, когато обмислят подходите към задачите и искат подкрепа:

- Организирайте дейности в различни групи и насърчавайте взаимното оценяване, така че учащите да свикнат да се подкрепят взаимно
- Предоставяйте L-образни картончета с различни размери, за да могат обучаемите да отделят частта върху която работят в препълнените страници на учебника – това им помага да фокусират вниманието си. Насърчавайте учащите да използват обикновен лист хартия под реда на текста, който четат – това помага правилното проследяване и избягва прескачането на редове.
- Предложете на учащите избор на начина, по който да се ангажират със задачите, за да направите ученето по-смислено и приобщаващо. Например учащите могат да „рисуват“, вместо да пишат бележки по време на задача за слушане или докато се подготвят за задача за говорене.
- Насърчавайте учащите да дават обратна връзка за процеса на учене и да обсъждат как са подхождали към дадена задача или как са стигнали до определен отговор.
- Отделете време за обяснение на изпитните стратегии, като например как да се подходи към определен тип задачи на изпита, представете ги като поредица от прости стъпки.

- За материалите, които предоставяте разпечатани, използвайте на хартия с пастелни цветове, за да подпомогнете учащите със затруднения в зрителната обработка.

Заклучение

Констатациите показват, че е наложително да се включат **занятия** за **по-задълбочено разбиране** на дислексията и **информация за подходящи** интервенции в програмите за първоначално и **последващо обучение** на учители и преподаватели, **работещи с** възрастни. Те също така подчертават значението на индивидуализираните интервенции и **акомодации**, както и **пречките, с които се сблъскват учащите** с дислексия при достъпа до навременна и ефективна подкрепа. Препоръките включват подобряване на осведомеността, намаляване на стигмата, разработване на материали, подходящи за **учащите** с дислексия, насърчаване на сътрудничеството и застъпничество за промени в политиката за създаване на по-приобщаваща образователна среда. Освен това ранният скрининг и съответните програми за ранна интервенция **са от огромно значение** за академичните **им успехи и перспективите за трудова реализация**.

Секторът на образованието за възрастни като цяло все още е далеч от предоставянето на напълно задоволителни услуги на **учащите** с дислексия. Това повдига много въпроси по отношение на **ранната диагностика**, разбирането на дислексията, идентифицирането и наличието на ресурси и експертни познания. Многобройни фактори могат да окажат влияние върху институционалните решения, които се вземат **във връзка с подкрепата на учащите** с дислексия. Освен това всяка страна реагира на образователните потребности на **учащите** с дислексия с оглед на текущите си финансови и човешки ресурси.

Преподавателите, **работещи с** възрастни трябва да бъдат подготвени педагогически, психологически и технологично за работа с **хора с различни възможности**. Запознаването с индикаторите за дислексия, онлайн скрининговите тестове и прилагането на най-добрите педагогически подходи може да бъде първата стъпка към **постигане на желания резултат**.

